LAPS/54/2023, 20.11.2023

Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Viite: Sosiaali- ja terveysvaliokunta tiistai 21.11.2023 klo 10.45 / HE 73/2023 vp / Asiantuntijapyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitystä yleissopimuksen näkökulmasta.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli kesäkuussa 2023 antamissaan päätelmissä Suomelle, että **valtio välttää sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin.**

- YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan talouskriisien aikana taantumuksellisia toimia voidaan harkita ainoastaan silloin, kun kaikki muut vaihtoehdot on arvioitu ja on varmistettu, että vaikutukset kohdistuvat viimeisenä lapsiin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin.

- Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa hallituksen esityksen puutteellisista vaikutusarvioinneista. Myöskään hallitusohjelmaan sisältyvien lukuisten lasten ja lapsiperheiden toimeentuloon liittyvien muutosten kokonaisarviointia ei ole käytettävissä. Esityksen sisältämien ehdotusten arviointi on erittäin vaikeaa.

- Toimeentulotuen ja yleisen asumistuen esittäminen kyseisen sosiaaliturvan heikennyksen negatiivisia vaikutuksia kompensoivana elementtinä, ikään kuin se muuttaisi kyseiset sosiaaliturvan heikennykset hyväksyttävämmäksi, on lapsiasiavaltuutetun mielestä kyseenalaista. Etenkin, kun sekä toimeentulotukeen että yleiseen asumistu-

keen esitetään samaan aikaan heikennyksiä. Muistutamme, että hallitusohjelmankin tavoitteena on vähentää tukeutumista sosiaaliturvaan.

- Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että toimeentulotuki on tarkoitettu viimesijaiseksi ja yleensä lyhytaikaiseksi tukimuodoksi, joten vaikuttaa arveluttavalta ja varsin lyhytnäköiseltä tehdä säästöpäätöksiä, jotka pakottavat lapsiperheitä toimeentulotuen piiriin tai pysymään sen piirissä.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Aluksi

Hallituksen esityksessä ehdotettavat muutokset koskisivat palkansaajan työssäoloehtoa, työttömyysetuuden sovittelua ja työttömyysetuusoikeuden alkamisen ajankohtaa sekä työttömyysetuuksiin maksettavia lapsikorotuksia. Silloin, kun muutokset kohdistuvat henkilöihin, joilla on huollettavanaan ja/tai elätettävänään lapsia, muutokset vaikuttavat lasten elintasoon ja mahdollisesti myös heidän hyvinvointiinsa. Selkeimmin lapsiin kohdistuva muutos näyttäisi olevan työttömyysetuuksien lapsikorotusten poistaminen.

Suomalaislapsista noin 11 prosenttia elää suhteellisessa köyhyydessä. Lapsiköyhyyden vähentäminen on vuodesta 2019 asti ollut kansallisen lapsistrategian keskeinen tavoite, sillä lapsiköyhyyden kielteiset seuraukset lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle on todistettu lukuisissa tutkimuksissa. Suomalaisessa kohorttitutkimuksessa voitiin aukottomasti osoittaa, että lapsiperheen käytettävissä olevien tulojen vähentyminen muodostaa merkittävän riskin lapsen mielenterveydelle lisäämällä aikuisten kokemaa stressiä ja aiheuttamalla negatiivisia muutoksia vanhempien mielenterveyteen, vanhempien väliseen suhteeseen ja vanhemmuuteen. Vaikutukset olivat pitkäaikaisia ja ylisukupolvisia.[1]

Niin ikään vuonna 1987 ja 1997 Suomessa syntyneiden lasten kohorttitutkimukset ovat osoittaneet köyhyyden ylisukupolvisuuden ja lukuisat yhteydet erilaisiin pahoinvointitekijöihin, kuten lastensuojelun tarpeeseen ja nuorisorikollisuuteen.[2] Vastaavia tuloksia on havaittu lukuisissa kansainvälisissä tutkimuksissa, myös Pohjoismaissa. Esimerkiksi Tanskassa pyrittiin lisäämään työnteon kannustimia leikkaamalla rajusti maahanmuuttajataustaisten perheiden sosiaaliturvaa vuonna 2002. Arvostettujen taloustieteilijöiden tutkimus osoittaa uudistuksen kielteiset vaikutukset erityisesti lapsiin: lasten osallistumisaste niin varhaiskasva-

tuksessa kuin esikoulussa laski, lasten suoriutuminen kielikokeissa heikkeni ja teini-ikäisten rikollisuus lisääntyi.[3]

Toistamme siten, taas kerran, jo useissa aiemmissa valiokunnalle antamissamme lausunnoissa todetun: YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli kesäkuussa 2023 antamissaan päätelmissä Suomelle, että **valtio välttää sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin**.[4] Suosituksissa kehotetaan useassa muussakin kohdassa, muun muassa koulutukseen, vapaa-aikaan ja väkivallan ehkäisyyn liittyen, parantamaan sosiaalis-taloudellisesti heikoimmassa asemassa olevien lasten asemaa. Lapsiperheköyhyydellä tiedetään vaikuttavan lasten hyvinvointiin ja terveyteen joskus jopa läpi koko elämän. Hallituksen säästötoimet kohdentuvat juuri vähätuloisten perheiden lapsiin, joten hallitus on nyt toimimassa juuri päinvastoin kuin lapsen oikeuksien komitea suosittelee.

Lapsen oikeuksien yleissopimus (4 artikla) ottaa huomioon valtion käytettävissä olevat resurssit, mutta asettaa lapsen edun kuitenkin etusijalle myös silloin, kun tehdään talouden sopeuttamistoimia ja säästöpäätöksiä. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan sopimusvaltioiden ei tulisi ryhtyä tarkoituksellisesti taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin liittyviin taantumuksellisiin toimiin. Sopimusvaltioiden ei myöskään pitäisi sallia lasten oikeuksien nykyisen toteutumistason heikentymistä.

Komitean mukaan talouskriisien aikana taantumuksellisia toimia voidaan harkita ainoastaan silloin, kun kaikki muut vaihtoehdot on arvioitu ja on varmistettu, että vaikutukset kohdistuvat viimeisenä lapsiin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin.[5]

Muistutamme myös Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitean 15.2.2023 julkistetusta ratkaisusta, jossa komitea totesi Suomen sosiaaliturvan tason olevan liian alhainen. Ratkaisussa tarkasteltiin muun muassa vähimmäissairauspäivärahan, -vanhempainrahan, -kuntoutusrahan, työttömyysturvan peruspäivärahan, takuueläkkeen, työmarkkinatuen ja toimeentulotuen tasoa suhteessa suomalaisten keskituloon. Komitea totesi vähimmäisetuudet liian mataliksi kattamaan tuensaajan perustarpeet uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan edellyttämällä tavalla.[6] Tässä kohdin on korostettava lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaista lapsen oikeutta ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon (27 artikla) ja sosiaaliturvaan (26 artikla).

Mainitut tukimuodot vaikuttavat suoraan lasten ja lapsiperheiden elintasoon ja sosiaaliturvaan.

Toteamme vielä, että lapsiasiavaltuutettu on syksyn aikana antanut lukuisia lausuntoja sosiaali- ja terveysvaliokunnalle sekä muille eduskunnan valiokunnille valtion talousarvioesityksestä (HE 41/2023 vp), julkisen talouden suunnitelmasta 2024-2027 annetusta valtioneuvoston selonteosta (VNS 1/2023 vp) sekä hallituksen esityksistä sosiaaliturvan ja muiden etuuksien muutoksiksi.[7] Esitysten yhteisenä tavoitteena on tasapainottaa valtiontaloutta alentamalla sosiaaliturvan ja muiden etuuksien tasoa ja parantamalla työllisyyttä. Tavoite itsessään on ymmärrettävä, mutta valitettavasti keinot tavoitteisiin pääsemiseksi näyttävät kohdistuvan varsin mittavassa määrin jo valmiiksi heikoimmassa asemassa oleviin lapsiin ja lapsiperheisiin. Näitä kysymyksiä on käsitelty lausunnoissamme eri näkökulmista, eikä niitä toisteta tässä lausunnossa kokonaisuudessaan. Pyydämme siten ottamaan huomioon myös aiemmissa lausunnoissamme esittämämme näkemykset.

Esityksen lapsivaikutusten arviointi on puutteellista

Hallituksen esityksen sisältämien muutosehdotusten taloudellisia vaikutuksia, on kuvattu hallituksen esityksessä erilaisin laskelmin, jotka ovat sinänsä selkeitä. Esitys sisältää myös laskelmia siihen sisältyvien muutosten yhteisvaikutuksista, tosin samaan aikaan todetaan kyseisiin laskelmiin sisältyvät epävarmuudet (s. 48).

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa erityisesti siitä, että hallitusohjelmaan sisältyvistä lukuisista lasten ja lapsiperheiden toimeentuloon liittyvien muutosten vaikutuksista ei ole käytettävissä kokonaisarviointia. Nyt käsillä olevassa hallituksen esityksessä tämä todetaan selkeästi (s. 27): ”[a]rviot koskevat vain tässä hallituksen esityksessä ehdotettuja muutoksia. Vaikutusarviot eivät sisällä arviota ristikkäisvaikutuksista muiden hallituksen vuodelle 2024 linjaamien työttömyysturvan tai muun sosiaaliturvan muutosten kanssa, joista eduskunnalle annetaan syksyllä 2023 useita muitakin hallituksen esityksiä.” Kokonaisarvioinnin puute vaikeuttaa hallituksen esityksen arviointia ja muiden hallitusohjelmaa toteuttavien esitysten arviointia.

Sosiaali- ja terveysministeriö valmisteli sosiaaliturvamuutoksista muistion, jossa kuvataan kaikkien muutosten taloudellisia yhteisvaikutuksia kotitalouksiin.[8] Hallituksen esityksessä viitataan muistioon (s. 27), mutta sitä ei ole huomioitu ilmeisesti sen myöhäisen valmistumisen vuoksi. Huomionarvoista on se, että muistiossa (ja muissa selvityksissä, joihin hallituk-

sen esityksessä viitataan[9]) on keskitytty lähes yksinomaan taloudellisiin vaikutuksiin ja työllistymiseen.

Yksittäisen hallituksen esityksen vaikutusarvioinnit ovat siten tulkittavissa vain suuntaa antaviksi, eikä niistä voi muodostaa tosiasiallista kuvaa lopullisista vaikutuksista kansalaisten toimeentuloon ja hyvinvointiin. Lausunnonantajilla, kuten lapsiasiavaltuutetulla, ei ole resursseja tehdä laaja-alaisia kokonaisvaikutusten arviointia. Vastuu lakiesityksen vaikutusarvioinnista kuuluu myös asianomaisen ministeriön lainvalmistelulle. Olemme pyrkineet kuitenkin lausunnoissamme nostamaan esiin monipuolisesti huomioita valtiontalouden sopeuttamistoimien vaikutuksista lasten oikeuksiin, hyvinvointiin ja lapsiköyhyyteen. Olemme lisäksi nostaneet esiin velvoitteita, jotka sitovat Suomea kansainvälisten ihmisoikeussopimusten nojalla. Viittaamme näiltä osin aiempiin valiokunnalle toimittamiimme lausuntoihin.

Hallituksen esityksen kokonaisuus on laaja ja monimutkainen, ja sen seikkaperäinen läpikäynti ja arviointi edellyttävät erityistä osaamista työttömyysturvan kokonaisuudesta. Lapsiasiavaltuutettu keskittyy seuraavassa kommentoimaan etupäässä lapsikorotuksista luopumista. Huomionarvoista kuitenkin on, että myös omavastuuajan pidentämistä, sovittelun suojaosan poistamista, työssäoloehdon pidentämistä ja omavastuupäivien palauttamista koskevilla ehdotuksilla on suora vaikutus sellaisten lasten elintasoon, joiden vanhemmat tai vanhempi jää työttömäksi.

Lapsikorotusten poistaminen

Hallituksen esityksessä (s. 20) työttömyysetuuksien lapsikorotusten poistamista perustellaan sillä, että lapsikorotukset heikentävät työteon kannustimia nostamalla työttömyysetuuden määrää, ja se voi ohjata henkilön tilanteeseensa nähden väärälle etuudelle, koska lapsikorotukset nostavat etuuden tasoa suhteessa muihin sosiaaliturvaetuuksiin. Esityksen tavoitteissa (s. 22) todetaan, että lapsikorotuksen poistaminen osaltaan lisäisi työttömyysturvan lineaarisuutta. Koska useisiin muihin etuuksiin, kuten esimerkiksi sairausvakuutuslain perusteella maksettaviin etuuksiin ei sisälly lapsikorotusta, muutos lisäisi työttömyysetuuksien ja muiden toimeentuloa turvaavien etuuksien samankaltaisuutta.

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että edellä mainittujen, sairausvakuutuslain perusteella maksettavien etuuksien matala taso ei voi olla perusteena laskea niiden etuuksien tasoa, joiden taso on parempi tai ainakin lähempänä tasoa, jonka sosiaalisten oikeuksien komitean voisi katsoa riittäväksi. Huomautamme lisäksi, että sosiaalisten oikeuksien komitea totesi

edellä mainitussa päätöksessään myös työttömyysturvan peruspäivärahan, työmarkkinatuen ja toimeentulotuen tason riittämättömäksi.

Hallituksen esitykseen sisältyvistä taulukoista käy ilmi, että lapsikorotuksen poistolla tavoitellaan selkeästi suurimpia säästöjä suhteessa muihin esitysluonnoksen ehdotuksiin nähden (taulukot 4a ja 6). Toisaalta sen arvioidaan myös lisäävän eniten toimeentulotuen ja yleisen asumistuen menoja (taulukko 7). Taulukossa 9 on arvoitu lapsikorotuksen poiston lisäävän työllisyyttä 10 000 henkilöllä, eli lähes puolet kaikkien ehdotusten arvioiduista vaikutuksista (20 400 hlöä). Esityksessä tosin todetaan (s. 60), että ”[t]yöllisyysvaikutusarviot ovat suuntaa antavia, sillä erilaisten kohderyhmien reaktiot kannustimien muutoksiin voivat erota toisistaan, ja arvioiden pohjalla olevien tutkimustulosten asetelmat ovat voineet olla hyvin erilaisia kuin tässä esitetyt muutokset.”

Hallituksen esityksen laskelmissa suurimmat säästöt ja työllistymisvaikutukset siis nähdään olevan juuri lapsikorotusten poistamisella, joten tästä näkökulmasta muutos näyttäytyy hallitusohjelman tavoitteiden valossa hyvinkin houkuttelevalta. Tässä tavoitteessa unohdetaan, että Suomessa on useita alueita ja aloja, joissa työtilanne on heikko. Tuoreet uutiset taloudesta kielivät heikentyvästä suhdanteesta, mikä vaikuttaa myös työmarkkinoiden tilanteeseen. Hallituksen esityksessäkin (s. 61-61) todetaan heikon suhdannetilaanteen vaikuttavan siihen, että työllistymisvaikutukset voivat jäädä arvioitua heikommaksi, ainakin lyhyellä aikavälillä.

On myös hyvä huomata, että pienten lasten kohdalla vanhemman osa-aikainen työnteko voi olla lapsen edun kannalta paras ratkaisu. Osa-aikatyö ei myöskään välttämättä ole pitkäaikainen järjestely, vaan se pitää vanhemman kiinni työelämässä lasten ollessa pieniä ja mahdollistaa kokoaikaisen työskentelyn lasten kasvettua. Naiset tekevät enemmän osa-aikatöitä ja matalapalkkaiset alat ovat naisvaltaisia. Usein kokoaikatyötä ei näillä aloilla ole tarjolla tai sen tekeminen yksinhuoltajaperheissä voi olla käytännössä mahdotonta. Esimerkiksi ympärivuorokautista varhaiskasvatusta on tarjolla rajallisesti vain suurissa kaupungeissa, eikä sitä ole pienille koululaisille tarjolla ollenkaan. Esimerkiksi Ruotsissa pienten lasten äitien Suomea korkeampi työllisyysaste selittyy suurilta osin juuri äitien osa-aikaisella työnteolla.[10]

Katsomme, että työntekoon kannustaminen on tärkeää ja se koskee ymmärrettävästi yhtä lailla lapsiperheiden vanhempia. Sen sijaan ymmärrettävää ei ole se, että jo valmiiksi heikoimmassa olevien lapsiperheiden taloudellista asemaa heikennetään ilman, että on tutkittua tai edes suhteellisen varmaa tietoa muun muassa siitä, että lapsikorotusten poistaminen to-

siasiallisesti johtaisi huoltajien työllistymiseen työhön, josta saa riittävän palkan perheen elättämiseen ja työpaikka löytyy kohtuullisella etäisyydellä perheen asunnosta. Huomautamme, että lapsikorostuksen poisto vaikuttaa myös esimerkiksi liikkumisavustuksen määrään, mikä ei lisää taloudellisia kannusteita eikä aina mahdollisuuksiakaan lähteä työhön kauemmaksi kotoa.

Lapsikorotuksen poiston vaikutuksia on arvioitu myös elatusvelvollisuuden toteutumiseen (s. 47), ja sen osalta todetaan, että ”[l]apsikorotusten maksamisen ja niiden perinnän poistuessa tilanteet, joissa elatusvelvollinen ei pysty maksamaan elatusapua elatussopimuksen tai -päätöksen mukaisesti, todennäköisesti lisääntyvät. Työttömyysturvan lapsikorotusten poistumisen myötä lapsen elatukseen tilitettävien maksujen määrä pienenee, mikä voi heikentää lähivanhemman elatuskykyä sekä lapsen asemaa edellä mainituissa tilanteissa. Tämä voi myös lisätä sosiaaliturvaetuuksien tarvetta.” Lisäksi lapsikorotuksen poiston vaikutukset näyttäisivät kohdentuvan voimakkaammin naisiin, johtuen siitä, että erityisesti lapsikorotukset ja osa-aikainen työskentely sekä sovitellut työttömyysetuuden saaminen on yleisempää naisten (s. 47).

Vaikka hallituksen esityksessä ei ole voitu osoittaa, että lapsikorotusten poistamisella ehdotetussa muodossa olisi juurikaan mitään myönteisiä vaikutuksia lapsiperheisiin, esityksessä ei ole arvioitu muita toteutusvaihtoehtoja lapsikorotusten poistamisen osalta. Esityksessä (s. 79) tätä perustellaan sillä, että poisto sisältyy hallitusohjelmaan. Epäselvää on, onko toteutusvaihtoehtoja harkittu ja arvioitu hallitusohjelmaakaan tehtäessä. Olisiko esimerkiksi ollut tarkoituksenmukaista kokeilla ensin lapsikorotusten pienentämisen vaikutusta työllistymiseen sen sijaan, että korotus poistetaan kokonaan? Tai korotuksen poistamista ensin yhdestä tukimuodosta sen sijaan, että se poistetaan kaikista?

Lapsiperheiden ohjautuminen entistä useammin toimeentulotuen piiriin

Köyhissä lapsiperheissä on tyypillistä, että ainakin toinen huoltajista käy töissä: köyhistä lapsiperheistä lähes puolessa huoltaja on töissä. Ilmiö on siis jossain määrin erilainen kuin muissa kotitalouksissa, joissa köyhyys yleensä selittyy työttömyydellä tai työelämän ulkopuolella olemisella.[11]

Lapsiperheissä joudutaan työssäkäynnistä huolimatta turvautumaan usein esimerkiksi asumistukeen ja toimeentulotukeen. Esimerkiksi lapsikorotusten poiston arvioidaan lisäävän

lapsiperheiden toimeentulotuen tarvetta (s. 67). Esityksessä todetaan, että muutoksen vaikutus käytettävissä oleviin tuloihin olisi esitettyä bruttovaikutusta pienempi, sillä muutos vaikuttaisi voimakkaasti toimeentulotukeen ja yleiseen asumistukeen (s. 44). Hallituksen esityksessä todetaan (s. 65), että täydentävät etuudet eli yleinen asumistuki ja toimeentulotuki kompensoivat osalle etuudensaajista ehdotettujen muutosten vaikutuksia, joten ehdotetut muutokset eivät vaikuttaisi kaikista vähävaraisimpien ja pienituloisimpien toimeentulotukea saavien lapsiperheiden tuloihin, mutta juuri toimeentulotuen vaikutuksen vuoksi muutokset heikentäisivät useissa tapauksissa näiden perheiden vanhempien kannusteita osallistua osa-aikaisesti työmarkkinoille. Useissa hallitusohjelmaa toteuttavissa ja sosiaaliturvaa sekä muita etuuksia heikentävissä muissakin hallituksen esityksissä on kuitenkin vastaavasti todettu muutosten johtavan toimeentulotuen tarpeen kasvuun.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan on kyseenalaista esittää toimeentulotuki ja yleinen asumistuki ehdotettujen muutosten negatiivisia vaikutuksia kompensoivana elementtinä, ikään kuin se muuttaisi kyseiset sosiaaliturvan heikennykset hyväksyttävämmäksi. Muistutamme, että hallitusohjelmankin tavoitteena on vähentää tukeutumista sosiaaliturvaan. Ristiriita näyttää ilmeiseltä.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että toimeentulotuki on tarkoitettu viimesijaiseksi ja yleensä lyhytaikaiseksi tukimuodoksi, joten vaikuttaa arveluttavalta ja varsin lyhytnäköiseltä tehdä säästöpäätöksiä, jotka pakottavat lapsiperheitä toimeentulotuen piiriin tai pysymään sen piirissä. Toimeentulotuen saanti edellyttää varattomuutta ja tuntuvia toimeentulovaikeuksia. Sen piirissä olevat lapsiperheet ovat hyvin haavoittuvassa asemassa.

Jyväskylässä 20.11.2023

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
juristi

---

[1] Solantaus, T.; Leinonen, J. & Punamäki, Raija-Leena (2014). Children's Mental Health in Times of Economic Recession: Replication and Extension of the Family Economic Stress Model in Finland. Developmental Psychology 40(3):412-29. DOI:10.1037/0012-1649.40.3.412

[2] Ristikari, T. ym. (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Nuorisotutkimusseura & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/suomi_nuorten_kasvuymparistona.pdf

Ristikari, T. ym. (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä : Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-152-2

[3] Højsgaard Andersen, L.; Dustmann, C. & Landersø, R. (2019) Lowering Welfare Benefits: Intended and Unintended Consequences for Migrants and their Families. CReAM. https://www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_05_19.pdf

[4] YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista 2.6.2023, CRC/C/FIN/CO/5-6. Epävirallinen suomennos ulkoministeriön verkkosivulla https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189

[5] YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 19 julkisesta budjetoinnista lasten oikeuksien toteuttamiseksi (4 artikla). CRC/C/GC/19, kohta 31. Verkossa www.lapsiasia.fi/yleiskommentit.

[6] https://valtioneuvosto.fi/-//1271139/sosiaalisten-oikeuksien-komitealta-ratkaisu-suomen-sosiaaliturvan-tasosta

[7] Lapsiasiavaltuutetun lausunnot ovat luettavissa www.lapsiasia.fi/lausunnot

[8] Vuoden 2024 sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2023 https://stm.fi/documents/1271139/148062577/V+2024+sosiaaliturvamuutosten+yhteisvaikutukset_muistio.pdf/24e8c11e-78cb-bf3e-6018-ad80359fb45a/V+2024+sosiaaliturvamuutosten+yhteisvaikutukset_muistio.pdf?t=1696842353098

[9] Kuntatalousohjelma https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165187/VM_2023_70.pdf?sequence=1&isAllowed=y; julkisen talouden suunnitelma vuosille 2024–2027 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165189/VM_2023_64.pdf?sequence=1&isAllowed=y; hallitusohjelman rakennepoliittisten toimien työllisyystavoitteiden seuranta https://vm.fi/tyollisyystavoitteiden-seuranta?s=03

[10] Maternal employment rates, kuvio 1.2.F. OECD Family Database. https://www.oecd.org/els/family/LMF1_2_Maternal_Employment.pdf

[11] Karvonen, S. & Salmi, M. (toim.) (2016) Lapsiköyhyys Suomessa 2010-luvulla. THL. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-742-8